

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ԵՎ ՆՈՐԱ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ատարվեց ինչ որ հայութեան իղձն էր տարիններից ի վեր, և կատարվեց լավագույն կերպով: Հայ ազգային եկեղեցական ժողովն էր այդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի փառավոր և միաձայն ընտրութեամբ:

Բացառիկ երևույթ էր մեր պատմության մեջ տեսնել համայն հայության ներկայացուցչությունը հոգևոր և աշխարհիկ դասերի Մայր-Աթոռի կամարների տակ, սկսած Բունդու-Այրեւից, Հյուսիսային Ամերիկայից, Եվրոպայի բոլոր գաղութներից, Նգիպտոսից, Պաղեստինից, Լիբանանից, Սյուրիայից, Պարսկա-Հնդկաստանից, նստած կողք կողքի իւր. Հայաստանի և Միութեան հեռավոր թեմերի պատգամավորների հետ: Տասնյակ հազար մղոններով իրարից հեռու ընկած տարածությունները, ծովերն ու օվկիանոսները, ներկա ժամանակի հետ կապված ճանապարհորդական դժուարությունները մեծածախս, չէին կարողացել արգելք լինել ներքին մղման և բուռն ցանկության, համախմբուիլ հինավուրց տաճարի սրբազան կամարների տակ և կատարել իրենց պարտականությունը դեպի եկեղեցին: Այս ակնհայտնի, ամենքի համար տեսանելի և հասկանալի արտաքին ապացույցն էր, թե հայ ժողովրդի համար ո՞րքան մոտ է Հայաստանյայց եկեղեցին յուր Մայր-Աթոռով և Ամենայն Հայոց Հայրապետութեամբ, որ իբրև մազնիսական ուլժ իրար էր բերել այդպիսի հոծ թվով ներկայացուցչություն աշխարհի ամեն անկյուններից, ուր հայություն կա խմբուած:

Բայց պատգամավորներին մայրենի հրկիրն էր բերել ոչ միայն եկեղեցասիրության զգացմունքը, այլ և հայրենասիրության: Հայ հավատացյալ ժողովրդի պատմական առանձնահատկությունն է այդ, եկեղեցասիրությունն ու հայրենասիրությունը սերտ կապուած երևան բերել կյանքի կա-

րեորագույն դեպքերի ժամանակ, Ս. Սահակ-Մեսրոպների և Վարդանանց ու Ղեվոնդյանց օրերից սկսած:

Բ

Ուշադրության արժանի և բացառիկ երևույթ էր ժողովականների մեջ երևան եկած ներդաշնակ և փոխադարձ հասկացողության գալու տրամադրության ուղին: Մենք չենք տեսնել այդպիսի մի մեծ ժողով, համակված սիրո և համերաշխության այնպիսի հոգով, ինչպես այդտեղ: Հարավային Ամերիկայից մինչև Ռուսաստանի խորքերի պատգամավորները, տարբեր երկրների պատկանների, տարբեր լեզուներով, սովորություններով և օրենքներով ղեկավարվող ազգերի միջից եկած, շատ և շատ խնդիրների մեջ էլ, բնականաբար, տարբեր հայացքներով և ըմբռնումներով... զգում էին այստեղ մի մեծ, իրար հետ կապված ամբողջության մասերի ներկայացուցիչներ և անդամներ: Այդ միության ներքին, մղիչ ուժը և՛ եկեղեցասիրական էր և՛ հայրենասիրական:

Հայաստանյայց եկեղեցին պատմական այլ պայմանների մեջ է ծագել, կազմակերպվել և ընթացք ստացել, քան նորանից շատ և շատ հզոր մեծ եկեղեցիները: Բայց ոչ մեկը չի կապված այնպես յուր ժողովրդի կյանքի և պատմության հետ, ինչպես Հայաստանյայց եկեղեցին. կրկնում ենք, որպես հետևանք յուր պատմական ուրույն պայմանների: Նա հայոց ազգային եկեղեցին է, հայ հոգու ամենամեծ ստեղծագործությունը, ամուր շաղախով միացած ինքնապաշտպանության, լեզվի, գրականության, արվեստի և մշակութի բազմաթիվ մարզերի մեջ: Դարերի խորքից եկած սերբազան ավանդն է այդ մեզ հասած: Այդ ավանդի բնազդն էր և գիտակցությունը, որ կապում էր մեզ ամենքիս իբրև ամբողջություն: Ահա մեր ժողովի էական և բնորոշ գծերից մեկը:

Միութեան այս կապը և գիտակցութիւնը երեւան եկան և շեշտվեցան և մի այլ կողմից, թե մի է և անբաժանելի Հայաստան-յայց եկեղեցին, որքան և վարչական տեսակետով տարբերութիւններ լինին յուր մասերի մեջ: Երուսաղեմի պատրիարքութիւնը յուր ներքին կառավարութեան մեջ այլ ձև ու կերպարանք ունի, Կ. Պոլսո պատրիարքութիւնը այլ էր յուր սահմանադրական կազմակերպութեամբ, իսկ ավելի առաջ յուր ամբողջական ղեկավարի, դիրքով Օսմանյան պետութեան մեջ, Կիլիկիո կաթողիկոսութեանը այլ, յուր անկախ և եկեղեցական պետի ամանդութիւններով,

բայց ընդհանուր միութեան դադար փարը միշտ պահպանված, որ այս անգամ առանձնապես շեշտվեցավ: Ներկա էին նախ և առաջ Երուսաղեմի պատրիարքն անձամբ ու Կ. Պոլսո

պատրիարքական տեղապահը, իրենց պատգամավորներով, և ոչ թե ներկայացուցիչներով. ինչպես սովորական էր: Իսկ Կիլիկիո կաթողիկոսութիւնը՝ ոչ միայն առաջին անգամն էր մասնակցում Ամենայն

Հայոց կաթողիկոսի ընտրութեան, այլև կաթողիկոսն անձամբ ներկա էր ժողովին յուր եպիսկոպոսներով և աշխարհիկ պատգամավորներով: Ընտրողական նիստը և օծման արարողութիւնները կատարվեցան նորա նախագահութեամբ, նիստերի ժամանակ զույգ կաթողիկոսներն իրար կողքի, համակամ և միասիրտ իբրև հոգևոր հարադատներ. ժողովի գնալիս և գալիս միշտ ընթացակից իրար Պատրիարքի հետ, իսկ օծման գնալու և վեհարան հետ գալու թափօրների ժամանակ մինչև իսկ նույն ամպստանութեան, նորընտիր հայրապետի ցանկութեան համեմատ, աջ և ձախ ժողովրդին օրհնելով,

որ սրտաուշ տեսարանի տպավորութեան տակ, հափշտակութեան էր հասած յուր ոգևորութեան մեջ: Այս միութեան և եղբայրակցութեան հանգամանքը շեշտվեցավ նաև նորահաստատ սահմանադրութեան մեջ, որի մի հոգվածն է. «Հայաստանյայց եկեղեցութիւնն անկախութեամբ գլխավորված է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսով, հարաբերութեան պահելով Կիլիկիո կաթողիկոսութեան հետ»: Որոշվեցավ նույնպես Հայաստանյայց բոլոր եկեղեցիների մեջ անխորտիր պատարագի ժամանակ հիշել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի անվան հետ Կիլիկիո կաթողիկոսի, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսո

Կիլիկիո կաթողիկոս Գարեգին Ա.

պահովութեան հոգացողութեան խընդիրը: Հայտնի է, որ Հայաստանում հաստատված նոր իրավակարգով բոլոր եկեղեցիները, ինչպես և անհատները իրավունք չունին հաստատաբեր կալվածներ ունենալու կամ շահաբեր դրամագլուխներ: Նոր իրավակարգով հավատացյալներն իրենք պիտի հոգան եկեղեցիների նյութական կարիքները: Բնականաբար, նույն օրենքներին և կացութեան է ենթարկված և Մայր-Աթուր, որ մինչև այժմ կառավարվել է մոմավաճառութեան և կամավոր նվերների հասույթներով: Բայց այժմ, երբ Խորհրդային Խլխանութեան բարեհաճ վերաբերմունքով

իրավունք է տրվում վերաբանալու հոգևոր ճեմարանը, ունենալու տպարան, եկեղեցական պաշտաման և կյանքի հետ կապված գրքեր և հրատարակություններ կատարելու, նոր վերակազմվում է նոր միաբանություն և հարություն է առնում եկեղեցական մի նոր կյանք, նոր իրավակարգի սահմանների մեջ, ընդարձակվում է և կարևորագույն խնդիր դառնում նյութական ապահովության հարցը: Ժողովը երևա՞ն հանեց նախ, թե բավական գումարներ նշանակված են թեմերի կողմից իբրև միանվագ նվերներ, «դարբասներ» ժողովի հետ կապված ծախսերը հոգալու և մասամբ նյութական կացության օգնելու: Ճեմարանի բացման առթիվ թեմերի և անհատ պատգամավորների կողմից խոստովանելու եղան հոգալու 40 սաների թոշակը, յուրաքանչյուրի համար տարեկան 500 դոլլար: Կիլիկիո-կաթողիկոսը հայտնեց, որ եգիպտական պ. Կ. Սարբմյանը հանձնել է 50 եգիպտական ոսկի փոխանցելու Մայր Աթոռին իբրև տարեկան թոշակ յուր անուանով մի սանի, որ պետք է մշտական դառնա, ինչպես և դպրեմանքում ունի մի սան: Մայր Աթոռի համար իբրև մշտական հասույթ որոշվեցան էջմիածնական թեմերի եկեղեցիների ընդհանուր եկամուտներից 5 առ 100 հատկացնել Մայր-Աթոռի պահպանության, չհաշված կամավոր նվերները: Այս պարտավորության չի ենթարկվում Կիլիկիո Կաթողիկոսությունը իբրև նոր հաստատված Անթիլասում և տարբեր պամանների ենթակա, ինքն էլ կարող օգնության: Տաճարի նորոգության հոգացողությունը հանձնվեցավ՝ զույգ կաթողիկոսներին, իրենց գիտցած միջոցներով ձեռք բերելու հարկավոր գումարը, հայտնի դառնալով ժողովին, թե նախկին նվիրակի ձեռքով հավաքված պատրաստ գումարն է 37 հազար դոլլար: Սակայն ժողովը չվերջացած, արտասահմանից հեռագրական լուր

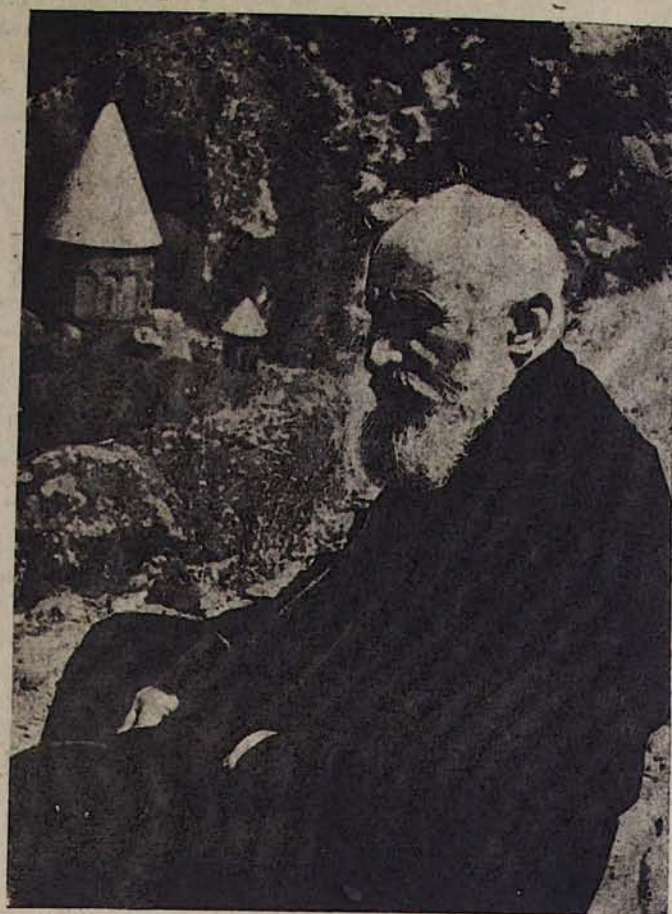
Կիլիկիո կաթողիկոս Գաբեգին Ա-ի ժամանումը Երևան

ստացվեցավ, թե մի մեծահարուստ ազգային կամենում է իմանալ, թե որքա՞ն ծախս կպահանջե տաճարի նորոգությունը և վանքի պահպանությունը: Այսպիսով համագային այդ մեծ խնդիրն էլ պիտի հոգացվի և ապահովուի հազարավոր տարիների պատմական և սրբազան հուշարձանի կյանքը:

Գ

Արդեն հիշեցինք, թե այս ժողովը եկեղեցական խնդիրներից դուրս ևս ունեցավ յուր մեծ նշանակությունը: Աշխարհի ամեն կողմերից եկած պատգամավորները իրենց աչքերով տեսան հայրենի երկրի պետական, տնտեսական, մտավոր և զեղարվեստական կյանքի մեծ հառաջդիմությունը կարճ ժամանակի մեջ: Տեսան Երևանում սկսուած սքանչելի շինարարությունը եվրոպական մտքով, լայն և ծառազարդ պողոտաներով,

ընդարձակ հրապարակներով, պարտեզներով և ծաղկանոցներով: Օպերայի և կառավարական տան շենքերով պարծենալ կարող ենք մեզնից թուով շատ ավելի մեծ և պետականություն մթնոլորտում հին ազգերի առաջ, գեղեցիկ, հույսկալ, հայ ճարտարապետական ոճով ու գարդարանքով, անմահ թամանյանի գործերով: Տեման գեղարվեստական, պատմական, ազգագրական, հայ գրողների, երկրաբանական թանգարաններ, հնություն պահպանություն կոմիտեն, պետական կենտրոնական գրադարանը (տպած գրքերի) յուր երկու միլիոնի շափ գրքերով, մատենադարանը (ձեռագրատունը) տաս հազար ձեռագիրներով և երեք հազարի շափ ֆրանգմենտներով, հայ ժողովրդի ամենամեծ գանձը, կարգավորված և մշակված ցուցակներով, որ մեծ օգնություն է գիտությունը զբաղվողների համար, պահպանություն էլ խնամքով և աշխատող պաշտոնյաներով: Ծրագրված է մեծ և փառավոր շենքեր շինել թանգարանի և մատենադարանի համար և... կարող եք մրտածել, զարդարված Ս.

Կիլիկիո կաթողիկոս Գաբեգին Ա. Գեղարդում

Սահակի և Մեսրոպի, Նարեկացու և ալոց արձաններով, որոնց նախագծերը ցույց դրված տեսանք մատենադարանի պատերին: Քսան, քսան հինգ տարի առաջ խորհրդային Հեղափոխության ըսկզբնական շրջաններում շատ հայրենասերներ մտահոգության մեջ էին, թե ի՞նչ պիտի լինի մեր վիճակը ազգային տեսակետով, մեր անցյալը յուր ստեղծագործություններով և մնացորդ հնություններով: Այսօր ազգային զգացումն ու գնահատությունը անցյալի, յուր կարևոր դերն է կատարում մեր ստեղծագործության մեջ, ենթակա բարձր խնամքի և դուրգութան: Յիկեղեցին էլ սկսում է հարություն առնել նոր պայմանների սահմանների մեջ: Ամենայն հեղափոխություն յուր սկզբնական

շրջանում բուռն է և հարձակողական, հասկանալի է ալո: Բայց շարունակենք մեր բացատրությունը:

Ունինք գիտության և արվեստի բարձր հաստատությունները, Գիտությանը ճեմարանը յուր բաժանմունքներով, համալսարանը յուր ֆակուլտետներով, կլինիկաներով, հիվանդանոցներով, մի ամբողջ համալսարանական թաղամաս: Ունինք մեր երաժշտական և նկարչական ու ալ մասնագիտական դպրոցներ, պետհրատը... Եվ այս բոլորը տեսան մեր պատգամավորները, շրջումն ունեցան պետական գործիչների, մրտավորականների, բանաստեղծների, վիպասանների, երաժշտագետների, երգիչների և դերասանների մեծ խմբերի հետ, տեւան, թե մի նոր ստեղծագործական կյանք է ըս-

կըսված մեր ժողովրդի մեջ, ընդունակ բարձր թռիչքների և հառաջադիմության: Լսեցին և ականատես եղան հայ լեզվով երգված օպերաների, ազգային կամ տար ստեղծագործությունների. տեսան բեմական արվեստի լավագույն դերասաններով ներկայացումներ: Ումանք ներկա եղան և երաժշտական դպրոցների աշակերտների քչանական նվագահանդեսին, հիացմունքով ունկնդրեցին մեծերի և փոքրերի անհատական և խմբական նվագներին ու երգերին՝ շատերի մեջ նկատելով ակնհայտի տաղանդի ապացույցներ: Չէ՛, Երևանը փոխարկվել է և փոխարկվում է գեղարվեստական և երաժշտական քաղաքի, համեմատ մեր ժողովրդի գեղարվեստական կենդանի զոացման և ունակության, որ ժառանգել ենք մեր հայրերից: Ինչքան փոփոխություններ մեզ համար, որ տաս տարի էր, ինչ հեռացել ինք հայրենիքից:

Պատգամավորներից շատերը այցելեցին և նորաշեն ավանները Երևանի շուրջը. Արաբկիրը քաղաքանման, Սեբաստիան, Մալաթիան, Նուպարաշենը, Բյուքանիան... Նախկին անապատների մեջ, այժմ կանաչազարդ և ծաղկյալ ավաններ, դպրոցական, մշակութային և արդյունաբերական այլ և այլ հաստատություններով և շենքերով: Այլ և ուրիշ անապատ վայրերի պտղաբեր դաշտերի և այգիների վերածումը հետևանք էր ջրանցքների բացման և ոռոգման գործի կանոնավորման, որ Խորհրդային Հայաստանի կառավարության կարևորագույն աշխատանքներից մեկն է: Երևանի և Վաղար-

շապատի մեջ եղած տարածության բավական ընդարձակ մասը ճանապարհի երկու կողմից անապատ էր, որ այժմ պտղաբեր այգիներ են և պարտեզներ: Այցելեցին նաև հին, պատմական և նուիրական վայրեր, հինավուրց Օշականը, Ս. Մեսրոպի գերեզմանով, Աշտարակը, Հանավանքը յուր տվերակների մնացորդներով, երբեմնի լուսավորության կեդրոններից մեկը, Սևանը համանուն գեղեցիկ ծովակով, Տրդատա թալատը, հունա-հռոմեական ոճի ամրոցով և մեհենական տաճարով, բազալտի ահավոր ժայռերը կախված ձորի վրա, Գեղարդականքը յուր վիմափոր տաճարներով, Մխիթար Այրիվանեցու քարայրը, ուր նա գրել է յուր վիթխարի ճառերնորը և մյուս աշխատությունները առանձնություն մեջ, Գեղարդաձորը՝ բնության ամենագեղեցիկ տեսարաններն առաջին....:

Այս համառոտ նկարագրությամբ պարզ պիտի լինի մեր ժողովի պատմական արժեքը և հասկանալի այն մեծ ոգևորությունը, որով պատգամավորները վերադարձից հետո, սկսել են դասախոսություններով և հողվածաշարքերով հողարդակից անել ժողովրդին իրենց տպավորությունները, ավելի սերտ կապելով հայրենիքի հետ: Լինենք հավատարիմ քաղաքացիներ այն բոլոր երկրների, ուր սիրալիր ասպնշականություն ենք գտել, շմոռանալով մեր պատմական հայրենիքը, դեպի ուր ուղղված պիտի լինին մեր հոգու աչքերը:

(«Հասկ» Անթիլաս)

